

Ko vam je taj Džat?

U knjizi *Koliba sećanja*, u tekstu o Njujorku, Toni Džat kaže: „Na jednoj večeri ovde u Njujorku neko me je upitao šta su, po meni, tri najjača aduta Amerike. Odgovorio sam bez obzivanja: Tomasa Džefersona, Čak Berija i New York River of Books... Nisam se šalio. Za Tomasa Džefersona objašnjenje nije potrebno (mada bi mu u današnjoj atmosferi cenzure udžbenika dobro došlo zastupnik). Za Čaka Berija obrazloženje nije potrebno. Ali trajan međunarodni ugled grada savršeno je očiđen u NYRB: tako poslednjem ostatku (osnovan je 1963) njujorčkog zlatnog doba“.

Tako sam saznao za Džata, preko NYRB. Očarala su me njegova sećanja na zalasku života, objavljivanja u nastavcima. Ti tekstovi sakupljeni su u knjigu i bio sam jedan od prvih kupaca. Počeo sam okolo da širim svoje oduševljenje i otkrio da gotovo niko nije čuo za to ime. Nudio sam knjigu našim velikim izdavačima. Nisam uspeo („Ko vam je taj Džat?“ ali ni odustao. Hteo sam da sa svojim prijateljima i tankim čitačkim krugom podelim radost čitanja *Kolibe*. Tako sam potpuno izdavač.

Ubrzo su počeli da stižu sjajni odjeci koji su me radovali čini mi se više nego da sam ja autor knjige. U *Vremenu Teofil Pantić* mi se... ova knjiga je literarno briljantna i očaravajuća... već sada je nemoguće zaoblaziti je, a ne biti

varvarni i ignoranti“. Miljenko Jergović: „Ta je proza tako sadržaj i elegancija da se sa najednom su piščevu golemo znanje i obrazovanje preobrazilo u čisti literarni dar... Kada pročita nekih dvestotinak stranica čitačetu staje unutrašnji dojam da je pročitao knjigu od barem tisuću stranica“. Javljuju se oduševljeni poznanici. Stroga Mira Miočinović (KIG) mi je napisala poruku: „Dragi Mando... sve me je očaralo: sećanja i načini na koje si pisao (neverovatna silovitost dostojna najbolje proze... rekla sam sebi, od kako nema Daniela ove je čovek sa kojim bih se u svemu mogla složiti... hvala ti što si knjigu otkrio i objavio i u besprekornom prevodu“ (prevele Ilišević Glišić i Slavica Miletić).

Džat je rođen 1948. u Engleskoj u sekularnoj jevrejskoj porodici. Od detinjstva zainteresovan za istoriju, završio Kings koleđu (Kembriđ) u Londonu, bio profesor na Oksfordu, Berlincu, a na NYU osnovao *Remarkov institut za istoriju* na kome je ostao do smrti kao direktor. Bio jedan od najvažnijih imena za evropsku modernu istoriju o kojoj je napisao ključnu knjigu *Posle rata*. Poglavlje u Jugoslaviji nije nešto sa čime bi se Sribi složili, ali je to obavezni udžbenik za one koji na Zapadu studiraju društvene nauke. Pisao je za najvažnije časopise koji kreiraju svetski kulturni ambijent, a *Gardijan* je njegove smrti piše da ga mnogi smatraju intelektualnim gigantom i da je najvažniji um Njujorka. Godine 2008. ustanovljeno je da boluje od neizlečive bolesti motornih neurona, koja će mu polaganom oduzmati mišićne funkcije ali ostaviti bistar um. Pri kraju Džat u kolima dži poslednja predavanja prema kojima diktrira knjigu *Zlo putuje zemljom*, sumornu diljevanu nadobudnjeg sveta. I čitavom *Koliba sećanja*. Umire u avgustu 2010.

Mladi Džat, potpuno zaneseni komunisti icionista odlazi da živi u kibucu, vode propoveda svoju veru i naciju. Primaju ga na Kembriđ, ali umesto na studije, odlazi kao dobrovoljac da služi svoju zemlju, jer izbija *Sestodnevni rot* sa Arapima. Na tek osvojenju Golanskoj visoravni, poražen odnosom svojih sunarodnika prema Palestincima, zauvek ostavlja i svoju veru i izrael, koji od tada jasno vidi kao malignu okupacionu silu, a naum da ta država bude samo jevrejska, opisuje kao anahronizam.

Objavljuje 2003. tekst u kome osuđuje

Izrael i predlaže da to postane sekularna, ujedinjena teritorija na kojoj će Arapi i Jevreji imati ista prava. Bila je to prvorazredna senzacija; on kao uvodnički nastup iz *Njujork tajmsa*, a *New Republic* ga briše sa liste urednika „zbog članka o jevrejskoj državi“. Američki rabini organizuju proteste i sprečavaju njegove javne nastupe, priredjuju demonstracije bivših logoraša u uniformama iz Aušvica. To ga bolno pogađa

Aleksandar Mandić

VREME ZA MUDRACE

jer je proveo detinjstvo slušajući o pobijeni članovima svoje porodice. Ipak ostaje pri svome: „To nije ućukivanje Džata, to je gašenje jevrejske misli u Americi“.

Njegovo interesovanje za Evropu počinje na Sorboni, u Parizu. O francuskim intelektualcima i posebno Sartru, piše nemilosrdno, optužuje ih za nečistu savest; za podršku totalitarizma, za kukavičluk, ali izdvaja neideološke liberalne poput Arona i narodoita Kamija, koga smatra za najkrupniju evropsku figure svog doba. Za današnje javne intelektualce uglavnom nema lepe reči. O Žibek i Zelenku: „... smršeli Slavoj

Zibek, gloubni javni intelektualci koji nema poseban interes za bilo koju temu ili sredinu. Ako je on budućnosti javnog intelektualca, onda on budućnosti nemaju.“ Pre pada zida, učli i bavi se životima ljudi iz zaves, preko zapadnu površnost i ignoranciju prema tpu Evropi.

Na univerzitetu je takođe „nesnosan“. Ne podnosi studiju roka, kultura, politike identiteta i političke korektnosti. „Uvek sam mrzeo to dubje. Napustio sam Berki i Oksford u osamdesetim godinama delimično zbog toga, a stvari su se sledeće decenije pogoršale... Međutim, na Njujorskom univerzitetu (NYU) sam bio neziskovnik i uprkos zagađenju koje je onko nas raslo, uspeo da usmeravam novac prema nekonzervativnim studijama... mogao sam da angažujem ljude ka hoću da govori šta on hoće... i uspeo sam da stvorim najbolji otkaz za filozofiju u Americi, kontraktualnima aktivnost na koju sam ponosan... Danas me izvan NYU smatraju za čaknuto, komunistu. Jevrejnja koji mrzi svoj rod, a unutar Univerziteta me vide kao tipičnog starinskog muškog belca, liberalnog elitistu. Sviđa mi se to, ja sam na ivicama oba opisa, tu se osećam udobno“.

O podobnom jeziku kaže: „U Americi je zloupotreba jezika pre kulturno nego politička... ideja je da je elitizam nedemokratski i neegalitaran. Zbog toga se uvek izražavate tako da su ljudi u nečemu bitnom - jednaki. Ako su teško onesposobljeni (badly disabled) kao ja, kaže se da su „drugacije sposobni“ (differently able). To me zabavlja; nije to drugacijska sposobnost, to je nikakva sposobnost. Ali, pošto je politički neegodno razlikovati ljude koji nešto mogu od onih koji ne mogu, od drugiji su opisi kao isti, ali posebni. Ima mnogo lošeg u ovom: prvo, to je jedan jezik, drugo, stvara se iluzija jednakosti ili dostignuća tamo gde je nema; treće, prikriva se efekat stvarne snage i kapaciteta, stvarnog bogatstva i uticaja. Opis kaže da svi imaju iste šanse, a ustvari neki imaju veće od drugih. Sa takvim jezikom lažne jednakosti, duboke nejednakosti se događaju mnogo lakše“.

O političarima svoje generacije: „Političarima uvek nedostaje hrabrost. To nije korisna osobina. Biti moralno hrabar znači reći nešto različito, što onda smanjuje šanse da vas izaberu na

izborima. Hrabrost je, na jedan zabavan način, češće prisutna u starinskim prosvetnim diktaturama nego u demokraciji. Ali, ima još jedna okolnost. Gola generacija je odvrtna. Rođen sam 1948, manje više kao Bush, Bill i Hilan Clinton, Sreder, Bler i Braun - ako razmislite, stvarno grozno glatko, a mnoga druga imena se mogu dodati.

Toni Džat

To je generacija rasla šezdesetih godina u Zapadnoj Evropi i Americi, u svetu bez teških odluka, bilo ekonomskih bilo političkih. Nije bilo ratova u koje su morali da idu, nisu morali da se bore u Vijetnamu. Odrasli su uverujući da bez obzira kakav izbor da napravite, neće biti katastrofalnih posledica. Rezultat je da, bez obzira na razlike u izgledu, stilu i ličnosti, to su ljudi kojima je veoma teško da donese nepopularne odluke.

... Evropa već više od 60 godina nije imala ratove koji bi zahtevali mobilizaciju. Poslednji period tako dugog mira u istoriji bio je možda rani srednji vek. Tradicionalno, vođe su dolazile na bled ratovima i osvajanjem. Mi smo imali šest-sedam generacija vođa koji su dolazili na vlast isključivo političkim manevriranjem, što je istorijski veoma neobično. To je kao parenje unutar porodice, nema spoljnog upliva, samo politička klasa koja se rađa iz sebe. Ovo nije argument za rat već istorijska činjenica“.

Na kraju, o njegovoj dragoj ženi: „Jedna od malog broja stvari u koje čvrsto verujem jeste da moramo da naučimo kako da stvorimo bolji svet koristeći prošlost, umesto da sanjamo o beskonačnoj budućnosti. Verovnije da jedini način da se unapredi budućnost leži u nađi da će ta budućnost biti bolja, jeste tipična misao iz kasne renesanse. Mudriji ljudi od mene su verovali sasvim drugačije i mislim da je vreme da ih ponovo čujemo“.

Ja mislim da je vreme da čujemo još od Džata. Imam prava za još jednu izvanrednu Džatovu knjigu, zbirku tekstova o Evropi u drugoj polovini XX veka. Opet je nudim izdavačima. Pogadate - bez uspeha.

““

U Americi je zloupotreba jezika pre kulturna nego politička... ideja je da je elitizam nedemokratski i neegalitaran. Zbog toga se uvek izražavate tako da su ljudi u nečemu bitnom - jednaki. Ako su teško onesposobljeni, kaže se da su „drugacijski sposobni“... Nije to „drugacijska“ sposobnost, to je „nikakva“ sposobnost... Opis kaže da svi imaju iste šanse, a u stvari neki imaju veće od drugih. Sa takvim jezikom lažne jednakosti, duboke nejednakosti se događaju mnogo lakše

